

Araştırma Makalesi / Research Article

Bâkî Dîvânı'nın Yeni Bir Nüshası ve Bâkî'nin Dîvân Neşirlerinde Bulunmayan Şiirleri*

M. Fatih Köksal**

Öz

Klasik Türk şiirinin en parlak devri XVI. yüzyıl, bu asrın ilim, sanat ve edebiyat merkezi İstanbul, İstanbul'da devrin en büyük şairi de Bâkî'dir. Devrinde “Sultânü-ş-şu'arâ” olarak tanınan Bâkî'nin şiirleri, özellikle de gazelleri, *Dîvân*'ının yazma nüshalarından başka yüzlerce şiir mecmuasına da kaydedilmiştir.

Şiir mecmualarında ve mecmualar kadar olmasa da kimi *Dîvân* nüshalarında Bâkî'nin yayımlanmamış şiirleri çıkabilmektedir. M. Fatih Köksal'ın şahsî kütüphanesinde bulunan bir *Bâkî Dîvânı* nüshasında, şairin bilinmeyen 6 gazel, 1 kıt'a, 13 matla-müfred olmak üzere 20 şiiri mevcuttur. Köksal nüshasının ilginç bir özelliği de, derkenarlarında, bazılarının adı kaynaklarda geçmeyen 17 şairin 24 naziresinin kaydedilmiş olmasıdır.

Bu makalede, Bâkî'nin, kimi şiir mecmualarında yer aldığı hâlde *Dîvân* nüshalarında yer almayan şiirlerinin varlığına dair değerlendirmeler yapıldıktan sonra söz konusu *Dîvân* nüshası tanıtılacak ve neşredilmemiş 20 şiirin transkripsiyonlu metni yayımlanacaktır. *Dîvân* nüshalarında bulunmayan ancak kimi çalışmalarla gün yüzüne çıkarılmış şiirlerin ise matla beyitlerine yer vermekle yetinilecektir.

Anahtar Kelimeler

Bâkî, gazel, bilinmeyen şiirler, *Bâkî Dîvânı*, klasik Türk şiiri.

* Geliş Tarihi: 07 Şubat 2022 – Kabul Tarihi: 26 Nisan 2022

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Köksal, M. Fatih. “Bâkî Dîvânı'nın Yeni Bir Nüshası ve Bâkî'nin Dîvân Neşirlerinde Bulunmayan Şiirleri.” *bilig*, no. 104, 2023, ss. 27-53.

** Prof. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – İstanbul/Türkiye

ORCID: 0000-0003-1056-9957

mfkoksal@gmail.com

Giriş

Türk edebiyatının, hususiyle de klasik Türk edebiyatının en önde gelen şairlerinden olan Bâkî (ö. 1008/1600), başka eserleri de bulunmakla birlikte *Dîvân*'ı ile şöhret bulmuştur. *Bâkî Dîvânı* ilk defa 1276'da (1859) pek çok yanlışla birlikte yayımlanmıştır. Öneminden dolayı öteden beri dikkatleri üzerinde toplayan Bâkî, Batı dünyasında da ilgi görmüş, *Dîvân*'ı “Robert Dvořák tarafından Almanya'daki bir kısım nüshaları üzerinden ve sadece gazelleri esas alınmak suretiyle yetmiş sayfalık bir önsözle yayımlanmıştır (Bâkî's Diwân. Ghazalijjat, Leiden, I-II, 1908-1911)” (Çavuşoğlu, “Bâkî” 540). *Bâkî Dîvânı*'nın yeni Türk harfleriyle karşılaştırmalı olarak yayımlanan ilk dîvân olmak gibi bir özelliği de vardır.¹ Sadettin Nüzhet Ergun, devrinin imkânları ölçüsünde birçok nüshayı karşılaştırmak suretiyle başarılı bir çalışmaya imza atarak 1935 yılında eserin Latin harfleriyle ilk baskısını yapmıştır. Sabahattin Küçük tarafından önce doktora tezi olarak hazırlanan *Bâkî Dîvânı* (1982), aynı yazar tarafından ikisi basılı (1994, 2019), diğeri e-kitap (tarihsiz) olmak üzere üç kez yayımlanmıştır.² Bundan başka eser üzerine gerek yurt dışında gerek Türkiye'de seçmeler hâlinde (Hammer-Purgstall; Şemseddin Sâmî; Abdülbaki; Ergun, *Türk Şairleri*; Uraz; Olgun; Köprülü; Yesirgil; Eyüboğlu; Timurtaş; İpekten; Küçük, *Seçmeler*; Çavuşoğlu, *Bâkî ve...*; Doğan; M. Kaplan, Macit, *Söz..*)³ ve/veya popüler denilebilecek bazı yayınlar da (F. Öztürk, *Bâkî Dîvân*; Kanar) yapılmıştır. Furkan Öztürk'ün doktora tezi olarak hazırlayıp (2007) sonradan yayımladığı iki ciltlik *Bâkî Dîvânı Sözlüğü*'nden de (2017) söz etmek gerekir.

Bir Karmaşa: Şiir Mecmuaları ve *Dîvân* Nüshalarında Bâkî Şiirleri

Bâkî'nin *Dîvân*'ında bulunmadığı hâlde şiir mecmualarında yer alan çok sayıda şiiri vardır. Bu kısmen diğer dîvân şairleri için de geçerli bir husus olsa da Bâkî'nin bu tür şiirlerinin pek çok mecmuada ve çok sayıda bulunması ayırt edici ve ilginç bir özelliktir. Öyle ki sadece bu hususta yapılan yayınlar bile küçük bir bibliyografya oluşturacak yoğunluktadır (Zülfe; Taş; Öztürk-Fidan; Kesik, “Bir Yazmadan”; Kesik, “Bazı Şiir”; Kesik, “Bazı Şiir ... 2”; Kesik, “Bâkî'nin”; Bahadır; Köksal; Kılıç-Çelik; H. Kaplan; Kacar). Bu çalışmalardaki şiirlerin Bâkî'ye aidiyeti, tartışmaya açık bir konu olsa da sonradan ortaya çıkarılan bu şiirlerin büyük çoğunluğunun ona ait olması kuvvetle muhtemeldir. En azından Bâkî'ye ait olmadığı kesin olarak tespit

edilmiş olanlar dışında kalanları aksi ispatlanana kadar Bâkî'nin şiiri olarak kabul etmek gerekir.

Bâkî'nin şiirlerinin bazı *Divân* nüshalarında da ciddi farklılıklar gösterdiğini biliyoruz. Bu hususta da iki önemli yayın yapılmıştır. İlkinde Beyhan Kesik, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 2735 numarada kayıtlı *Bâkî Divânı* nüshasını tanıtarak bu nüshada yer aldığı hâlde Küçük neşrinde bulunmayan biri eksik 8 gazel ile muhtelif nazım şekillerinden 40 civarında ilâve beyti neşreder (Kesik, “Bir Yazmadan”). Hasan Kaplan da yayımladığı hacimli makalesinde, Bâkî'nin yayımlanmamış şiirlerine dair yapılan yayınlardaki şiirlerin ayrıntılı bir analizini yaptıktan sonra *Divân*'ın İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesi Atatürk Kitaplığı K. 779'da kayıtlı nüshasında bulunan 23 gazeli yayımlar. Bunların 7'si sadece Ergun neşrinde yer alırken 16'sı Ergun ve Küçük neşirlerinde bulunmamaktadır.

Bugüne kadar yapılan *Bâkî Divânı* neşirleri arasında en çok başvuru alan çalışma Sabahattin Küçük'ün 12 yazma nüshayı değerlendirdiği yayınıdır (1994). Ergun'un, üçü kendi elinde, biri, Talat Çankırı [Onay]'da, diğerleri İstanbul'daki iki kütüphanede bulunan toplam 29 yazma nüshayı “tedkik”, “gözden geçirmek” ve “karıştırmak” (Ergun, *Bâkî* XIII) suretiyle yayımladığı *Divân* ise akademik çalışmalarda o kadar rağbet görmemiştir. Ergun'un “Benim tashihini yapmak ve bazı yazma nüshalarla matbu nüshaları karşılaştırmak suretiyle tabettirdiğim bu nüsha, münderecatı itibarıyla diğer iki matbu nüshadan zengindir.” (Ergun, *Bâkî* X) diyerek kendi neşrinden önce yapılan İstanbul ve Leiden basımlarını da çalışmasında kullandığını ifade etmesine rağmen kullandığı yazma nüshaların hangileri olduğunu açıkça kaydetmemesi⁴ ve yer yer verdiği nüsha farklarında yazma nüshalar için sadece “nüsha” tabirini kullanarak -mezkûr iki matbu nüsha dışında- şiirlerin kaynağını belirtmemiş olması, tenkitli metin neşri usulü açısından bu yayının ciddi bir nakıması durumundadır.⁵ Ergun neşrinde 556, Küçük neşrinde 548 gazel mevcuttur. Basımı Küçük'ten 59 yıl önce yapılan Ergun neşrinde bu sayının fazla olması ilginçtir. Kullanılan nüshalara dikkat edildiğinde bu farkın önemli bir sebebinin Küçük'ün kullanmadığı Mızıkâ-yı Hümâyûn Destgâhları'nda yayımlanan İstanbul 1276 (1859) baskısını Ergun'un bir nüsha olarak kullanması olduğu söylenebilir.⁶

Bâkî üzerine yaptığı kayda değer çalışmalarıyla tanıdığımız Hasan Kaplan, Ergun neşrinde yer aldığı hâlde Küçük neşrinde bulunmayan bazı şiirler üzerine yaptığı araştırma sonucunda;

Bu incelemelerde basılı divanlarda yer almayan Bâkî mahlaslı şiir sayısı 60 gazel, 3 tahmistir. Küçük (1994) baskısında ise Bâkî'ye ait kabul edilen gazel sayısı 548'dir. Bu sayıya 60 gazel ve Ergun (1935) baskısında yer alıp Küçük (1994) baskısında yer almayan 31 gazel de dâhil edildiğinde (Tüm bu şiirlerin Bâkî'ye ait olduğu kabul edildiği takdirde, zira bazı şiirlerin Bâkî'ye ait olmadığı açıktır.) Bâkî'nin gazel sayısı 638'i bulacaktır. Bu sayı farklı mecmualar ve divan nüshaları incelendikçe değişecektir. Bazı şiirlerin hatalı kayıt olduğu ortaya çıkarken bazı şiirlerin ise Bâkî'ye ait olduğu kesinlik kazanacaktır. (230)

tespit ve değerlendirmesinde bulunmaktadır. Bu, yukarıda da ifadeye çalıştığımız gibi diğer klasik şairlerin dîvânlarında -bu yoğunlukta- karşılaşmadığımız bir durumdur.

Burada sorulması gereken soru iki uçludur: İlki, Bâkî'nin *Bâkî Divânı* neşirlerinde yer almadığı hâlde şiir mecmualarında bu kadar çok sayıda şiirinin neden bulunduğu⁷; ikincisi de bazı *Bâkî Divânı* nüshalarında diğer nüshalarda bulunmayan yine çok sayıda şiirin neden yer aldığıdır.

Şiirlerin bulunduğu kaynaklar itibarıyla farklı sorulması gereken bu soruların cevaplarının sıhhati, mezkûr şiirlerin sahihliği hususunda da kayda değer olacaktır.

Öncelikle *Divân* neşirlerinde yer almadığı hâlde mecmualarda -hatta *Divân* neşirlerinde yer alanların bazıları da- yer alan şiirlerin bir kısmı gerçekte Bâkî'ye ait değildir. Bu çok önemli bir noktadır. Şiir mecmuası derleyicileri ve *Divân*'ı istinsah edenler başka şairlerin şiirlerini şu veya bu sebeple mecmualara veya *Divân* nüshalarına nakletmişlerdir. Bu, esasında öteden beri bilinen bir husustur. Bunu fark eden Ergun “Maamafih Bakî mahlaslı bütün manzumelerin bizim Bakî'ye aid olamayacağı da muhakkaktır. Nettekim Bâkî'ye atfedilen bir iki manzumenin başka şairlere de isnad edildiğini gördüm.” (*Bâkî* XIV) demektedir. Kaplan, mezkûr makalesinde bu hususu müşikâf tespit ve değerlendirmelerle ortaya koymuştur. Buna göre Ergun neşrindeki 5, Küçük neşrindeki 2 şiir başka şairlere aittir (226). Yine Kap-

lan'ın çalışmasında, çeşitli makalelerle şiir mecmualarında yer alıp *Dîvân* neşirlerinde bulunmayan şiirler olarak neşredilen kimi şiirlerin de aslında başka şairlere ait olduğu belirlenmiştir. Nitekim makalemize konu olan *Dîvân* nüshasındaki şiirlerden birinin de aşağıda görüleceği üzere Kemal Paşazâde'ye ait olduğu fark edilmiştir. Demek ki mecmua derleyicilerinin ve *Dîvân* müstensihlerinin -bilerek veya bilmeyerek- başka şairlere ait şiirleri mecmua ve *Dîvân* nüshalarına Bâkî'ye mal ederek almaları bu karmaşanın önemli bir sebebi olarak önümüzde durmaktadır.

Bize göre ikinci bir sebep de Bâkî'nin *Dîvân*'ını birçok kez ele alması; günümüz tabiriyle ifade edecek olursak *Dîvân*'ının bir nevi yeni baskılarını yapmış olmasıdır. *Dîvân*'ın ilk tertibini daha gençlik yıllarındayken Kanunî'nin emriyle oluşturduğu bilinmektedir (Ergun, *Türk Şairleri* II/699). *Dîvân*'ın 997/1588'de, henüz Bâkî hayattayken istinsah edilen İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Şevket Rado Yazmaları 84 numarada kayıtlı nüshanın sonunda şu kayıt, bu durumu teyit etmesi bakımından önemlidir: “Bâkî'nin en son cem ve ihtiyar eylediği nüshasından nakl olunup daha sonra mukabele olundu.” (Macit, “*Dîvân*”). Belli ki Bâkî, *Dîvân*'ını her yeniden tertip edişte bir yandan yeni yazdığı şiirleri ilave ederken bir yandan eski tertiplerdeki bazı şiirleri yeni tertipten çıkarmıştır.

Bu karmaşanın üçüncü ancak tali bir gerekçesi olarak başta kendisi gibi XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan çağdaşı Dellâkzâde Bâkî olmak üzere mahlastaşı diğer şairlerin şiirlerinin onun şiirleri arasına karışmış olması ihtimalinden söz edilebilir. Kaynaklarda Dellâkzâde Bâkî'nin çok sayıda şiiri olduğunun kaydedilmesi, özellikle onunla ilgili böyle bir ihtimali güçlendirmektedir.

Bu konuda son olarak şunu söylemek isteriz. Bu makale ve konuya dair daha önce yapılan çalışmalar, *Bâkî Dîvânı*'nın yeni bir tenkitli basımını zorunlu kılmaktadır. Son yıllarda yapılan bir çalışmada *Dîvân*'ın 144'ü Türkiye kütüphanelerinde, 39'u yurt dışındaki kütüphanelerde olmak üzere 183 yazma nüshası tespit edilmiştir⁸ (Aktaş 884-891). Şu ana kadar hazırlanan en sağlam neşir olarak kabul edilen -ki bizce de öyledir- Küçük neşrinde 12 nüshanın kullanıldığı ve Türkiye dışındaki yazmaların değerlendirilmediği düşünüldüğünde sadece Bâkî'nin sağlığında istinsah edilen nüsha sayısı 20'ye yakın olan *Bâkî Dîvânı*'nın bütün tertiplerini içeren, mecmualarda ve bazı cönklerde bulunan şiirlerinin de -doğrudan *Dîvân* metnine alınmak-

sızın ama *Divân* metninin arkasına ek olarak- dâhil edileceği bir külliyât hâlinde yayımı elzem görünmektedir.

Yeni Nüshanın Tavsifi, Muhtevası ve *Divân* Neşirlerinde Bulunmayan Şiirler

Nüsha Tavsifi

Bu çalışmaya konu olan *Bâkî Divânı* nüshası Prof. Dr. M. Fatih Köksal'ın şahsî kütüphanesinde bulunmaktadır.⁹

Koyu kahverengi, madalyon şemseli meşin cilt içindeki nüshanın zamanla düşen alt ve üst deffelerine yeşil bir kâğıt yapıştırılmıştır. Kapak içlerinde yeşil tonlu battal ebru bulunan ciltte mıklebin de sonradan düştüğü cildin fizikî durumundan anlaşılmaktadır. 129 yaprak tutarındaki nüsha, 180x105 mm dış, 145x60 mm iç ölçülerinde, krem renkli, büyük kare çizgi filigranlı, az âharlı, bütün sayfaları altın suyu cetvelli kâğıda, çift sütun üzerine, her sayfada 17 satır olarak talik hatla yazılmıştır. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir. Ancak III. Mehmed (saltanat dönemi: 1595-1603) için yazılmış kasidelerin ve ondan bahseden bir gazelin varlığına nazaran bu nüshanın Bâkî'nin son tertip ettiği *Divân* grubuna dâhil olduğu söylenebilir. Fizikî görünüm olarak XVII. yüzyıl istinsahına benzemektedir. İlk yaprak eksiktir. Orijinalinde bulunmayan yaprak numaraları, nüsha kütüphaneye girdikten sonra kurşun kalemle verilmiştir. Şiirlerin takibinden 30b-31a sayfaları arasında yaklaşık 8-9 yaprağın eksik olduğu anlaşılmaktadır.

Başı:

Şu gibi nâr-ı kahrından erir bir demde Rüyinten
Tökünsa şu'le-i şemşiri nerm eyler Nerimân'ı

Sonu:

Eger belâgat-i Bâkî feşâhat-i Hâfız
Biyâbî ez-sühân-ı şeyh ü güfte-i vâ'iz
Meşev be-cânib-i işân demî çü men lâhız
Çü gül be-dâmen ez-in bağ miborî Hâfız
Çi gam zi-na're vü feryâd-ı bağbân dâri

Nüshanın Muhtevası

Elimizdeki nüsha da diğer *Bâkî Divânı* nüshaları gibi mürettep olmakla birlikte eserde birkaç kısa kasidenin gazeller arasında, terkîb-i bend ve terkîb-i bendlerin kasideler arasında yazılması gibi tertibe uymayan durumlar vardır. Farsça manzumelerin yazımında da bir dağınıklık görülmektedir. Farsça gazeller Türkçe gazellerle aynı kafiye sırasında iken Farsça iki kısa mesnevi ile matla'lara “Müfredât-ı Fârisî” başlığı altında ve kasidelerle tahmisler arasında; Farsça iki tahmise ise en sonda yer verilmiştir.

Divân'daki toplam 588 adet şiiri dillerine göre tasnif ettiğimizde ortaya çıkan dağılım şöyledir:

Türkçe şiirler: İki eksik 27 kasîde, 11 kıt'a, 1 mesnevî, 2 terkîb-i bend, 1 terci' -i bend, 1 muhammes, biri eksik 2 tahmîs (Muhibbî ve Selîmî'nin gazellerini), 465 gazel, 23 kıt'a, 37 matla' ve müfred olmak üzere 570 şiir. 3 Türkçe gazel mükerrer yazılmıştır.

Farsça şiirler: 2 mesnevî (Her ikisi II. Selîm övgüsünde biri 2, diğeri 6 beyit), 2 tahmîs (ikisi de Hâfız'ın gazelini), 10 gazel, 4 matla' olmak üzere toplam 18 şiir.

Nüsha tavsifinde ifade edilen tahmisler ve gazeller kısmındaki eksiklikler göz önüne alındığında, nüshanın ilk hâlinde 490 civarında gazel bulunduğu, toplam şiir sayısının da 710 olduğu tahmin edilebilir.

Köksal nüshasında, Ergun neşrinde bulunmayan: 10 gazel, 1 kıt'a, 18 matla'-müfred: toplam 29 şiir; Küçük neşrinde bulunmayan 18 gazel, 2 kıt'a, 19 matla'-müfred: toplam 39 şiir; hiçbir çalışmada geçmeyen, ilk defa burada yayımlanan: 6 gazel, 1 kıt'a, 13 matla'-müfred: toplam 20 şiir mevcuttur.

Divân'ı hem *Bâkî Divânı* nüshaları özelinde hem de genel olarak *divân* istin-sahı geleneği çerçevesinde farklı kılan bir özellik de derkenarlarda, Bâkî'nin bazı şiirlerine yazılmış nazirelere yer verilmiş olmasıdır. Bu nazirelerden üçü 'Ulvi'ye aittir. Kâni'î-i Saqızî, Muhibbî, Hayâlî ve Ümîdî'nin ikişer, diğer şairlerin birer naziresi kaydedilmiştir. Müstensihe göre bu 17 şair ve bunların Bâkî'ye nazire yazdıkları şiirlerin kafiye ve/veya redifleri şöyledir:

'Azmi (73b: “-yı söyletseñ” redifli şiire nazire); Dâ'î (89a: “-uñ ucından” redifli şiire nazire); Hayâlî (81a: “-il” kafiyeli şiire nazire; 97b: “-e şu” redifli şiire nazire); Kâni'î-i Saqızî (101b: -ānuña kafiyeli-redifli şiire nazire; 54b

“-arı gör” kafiye-redifli şiire nazire); Keyfî (104b “-âmına” kafiye-redifli şiire nazire); Lisânî (55a: “-arı görsünler” kafiye-redifli şiire nazire); Muhibbî (Sultân Süleymân) (105a “-âmına” kafiye-redifli şiire nazire; 109a: “-dur yine” redifli şiire nazire) Sâ’î (110b: “-üya” kafiye-redifli şiire nazire); Şâbirî (104b: “-âmına” kafiye-redifli şiire nazire); Şâdıķ (111a: “-âda” kafiye-redifli şiire nazire); Şânî (105a: “-âmına” kafiye-redifli şiire nazire); Sûzî (109b: “-âdur yine” kafiye-redifli şiire nazire); Sûzî-i Sakızî (36a: “kendidür” redifli şiire nazire); Tiĝî (77b: “Devr-i la’lünden...” diye başlayan “-ek” kafiyeli şiire nazire); ‘Ulvi (62b: “-aramaz” kafiye-redifli şiire nazire; 63a: “-âremüz” kafiye-redifli şiire nazire; 76b: “-etün” kafiye-redifli şiire nazire); Ümidî (71b “-enün” kafiye-redifli şiire nazire; 73b: “-âbuñ” kafiye-redifli şiire nazire); Veysî (89b: “ucundan” redifli şiire nazire).

17 şaire ait bu 24 nazirenin Bâkî'nin takipçilerini tespit noktasında değerli kayıtlar olduğu izahtan varestedir. Ayrıca bu şairlerin bazılarının edebiyat tarihimizde meçhul kimseler olması bu metinleri daha önemli kılmaktadır. Şöyle ki; kaynaklar XIX. yüzyıla kadar Türk edebiyatında ‘Azmi mahlaslı bir şairden söz etmiyorlar. Bu ‘Azmi'nin bilinmeyen bir şair olduğu anlaşılıyor. XVI ve XVII. yüzyıllarda yaşamış Kânî'î mahlaslı iki şair biliniyorsa da bu mahlasta “Sakızlı” bir şaire rastlanmadı. Bâkî'yi tanzir eden şairler arasında, biri “Sûzî-i Sakızî” olarak tefrik edilen iki Sûzî var. Sakızlı olanın başka biri olması kuvvetle muhtemeldir.

Metinler

Bu çalışmada, daha önce hiçbir kitap veya makalede yayımlanmamış, ilk defa burada yayımlanacak olan şiirler tam metin olarak verilecek, Küçük ve/veya Ergun neşirlerinde bulunmayan ancak sonradan yazılan bazı makalelerde de yer aldığını tespit ettiğimiz şiirlerin ise sadece matla beyitleri kaydedilerek ilgili çalışmalara atıf yapılmakla yetinilecektir. En sonda da *Divân*'ın derkenarlarına yazılan nazire şiirlerle Bâkî'nin bu nazirelere esas olan şiirlerinin matla beyitlerine yer verilecektir.

Daha Önce Herhangi Bir Yerde Bâkî'ye Ait Olarak Yayımlanmamış Şiirler

Gazeller

-1-¹⁰

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Bir perî-peyker güzel şâh-ı¹¹ cihândur kâse-bâz
Nice şüretde¹² görünür dil-sitândur kâse-bâz
- 2 Âşiyân-ı bülbül-i cândur elinde kâsesi
Bir yüzi gül kâmeti serv-i revândur kâse-bâz
- 3 Mihr-i gerdüna işâret eyle[se] barmağ ile
Dönderür bir âfet-i devr-i zamândur kâse-bâz
- 4 Kâse gibi kelle-i 'uşşâkı gerdân eyleyen
Fitne-i devr-i zamân âşüb-ı cândur kâse-bâz
- 5 Şanma destinde tabak şâh-ı gül üzre Bâkiyâ¹³
Nâliş eyler bülbül-i bâğ-ı cinândur kâse-bâz

-2-¹⁴

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 O beş kâfür[î] şem 'a 'anberîn dâğ oldı çün revnağ
Gören pervâne dil lâyıq-durur dirse aña elyağ
- 2 Yed-i beyzâ'-i Mūsâ'dur meger kim pençesi yârüñ
Kim okur âyet-i "innî enallâh"¹⁵ gö[r]en el-hağ
- 3 Vücûdı levhasında gör o mihr-i 'âlem-ârânuñ
Kef[i] bir şems ü [mâh-ı nev]¹⁶ benâni anca beş barmağ
- 4 Yumup açınca el ol husrev-i hâver didi iller
Nice beş mâh-ı nev bir âfitâb-ı 'âlemi çoçmağ
- 5 Kef-i dildâra fi'l-cümle olurdu anı beñzetmek
Eger mâh-ı tamâma beş hilâli eyleseñ müllhağ

-3-¹⁷

fè'ilâtün fè'ilâtün fè'ilâtün fè'ilün

- 1 Kanda gitseñ nice meh-pāreye uğrar yolun
Misl ü mānendi 'aceb var mıdur İstanbul'un
- 2 Pādīşāhum nice yıldur yiler üftādelerün
Çapuda yoklaması 'ādet iken ma'zülün
- 3 Dāğlarla pür iken sine cebe şatma bize
Sende mi bulunur ey h'āce bir iki pülün
- 4 Kim görürse seni bu tarz-ı levendāne ile
Cān u dilden nice olmasun efendī kuluñ
- 5 Dīde-i ḥasret-ile ḥāk-i rehūñde nigerān
Çoma Bākī kuluñı eyle şehā maḳbülün

-4-¹⁸

fè'ilâtün fè'ilâtün fè'ilâtün fè'ilün

- 1 Hānemüz yümñ-i kudūmuñla gülistān itdün
Gonca-i bahtımı açduñ beni ḥandān itdün
- 2 Vādī-i guşşada püyān iken āvāre gönül
Hāñkāh-ı kerem-i luţfuña mihmān itdün
- 3 Nazar-ı merḥametün olalı seyl-i eşke
Çeşm-i a'dāyı 'aceb derd-ile giryān itdün
- 4 Luţfuñ ābād ideli kalb-i ḥarāb-ābādı
Hāsidiñ ḥatır-ı ma'mūrını vīrān itdün
- 5 İltifātuñla cihān mülkine şıgmaz Bākī
Bir gedā iken o bī-çāreyi sulţān itdün

-5-¹⁹

meḫ'ülün meḫ'ülün fe'ülün

- 1 Gelür ta'nı raḳībün cāna müşkil
Yüzün görmek anuñ cānā ne müşkil

- 2 Döker ol şüh kınum yire tırmaz
İçer kınumı kına kına müşkil
- 3 Gönül âsân irem dir zülf-i yâre
Görinmez murğ dâm u dâne müşkil
- 4 İşümi 'ağd-ı zülfünde kılor pîç
Revâ mı pâdişâhum şâne müşkil
- 5 Vişâlün-çün neler çekmişti Bâkî
Dimezse tañ mı ol hicrâna müşkil

-6-²⁰

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Gül-i hamrâda şanma jâlelerdür naqş-ı gülşende
'Arağ-riz oldu haddünden olup ey gönca şermende
- 2 Aşılup karşıña kimse göğüs germezdi ey mâhum
Eger âyineveş yüz gösterici olmasañ sen de
- 3 Getür âyine-i ruhsâruñ ağzuma inanmazsañ
Helâk oldum şehâ bu zehr-i hicrânuñla ben bende
- 4 Beni dür eyledün çün cennet-i küyuñdan ey hürî
Hele gendüm nice âdem diyem bildüm bugün ben de
- 5 Niğâruñ zülfü vü hâli degüldür fitneden hâli
Buradan Bâkî'nün hâli olupdur key perâkende

Kıt'a

-1-²¹

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Çünkü hüküm-i kâdir-i kayyüm-ı kassâm-ı ezel
Taht-ıla [tâ] tahta-i tâbütü takسیم itdi[ler]
- 2 Bahtı gör kim tahta-i tâbüta bindi Bâyezîd
Tahtı bir şah-ı Selimü't-tab'a teslim itdi[ler]

Müfred ve Matlalar

-1-²²

meḡâ'ilün meḡâ'ilün meḡâ'ilün meḡâ'ilün

Cenâb-ı mey görünmez gözlere cism-i laṭîf oldu
Mey-i engürü tenhâca şıkar 'âlem zarîf oldu

-2-²³

meḡ'ülü meḡâ'ilü meḡâ'ilü fe'ülün

Beñzetme şakın kendüni ḡâk-i reh-i yâre
'Âşıklar ey sürme seni yola çekerler

-3-²⁴

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Yâre kes sîneme cânâ beni ḡarḡ eyle deme
Bir nişânuñ ola varduḡda diyâr-ı 'ademe

-4-²⁵

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Terk-i ser eyledi dil çoçmaḡ için sîm-tenün
Başdan geçmese çoçmazdı seni pîreheñün

-5-²⁶

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Böyle miydi 'ahd ü peymânuñ bizümle ey felek
Câm-ı mey ola şikeste ḡahve fîncânı dürüst

-6-²⁷

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Tâze tâze dâḡlar cânâ dil-i maḡrûrda
Güyyâ birkaç kızarmış kirdedür tennûrda

-7-²⁸

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Şabr it şarâb-ı telhe diyü kılma baña cebr
Muhtâc-ı merr-i şâfiye olmaz müfid şabr

-8-²⁹

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Çeşmün esîri nergis-i gülşende kılsa seyr
Aña ne 'ayn diye bilür dil-berâ ne gayr

-9-³⁰

fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl

Mey-i la'li şun sâkiyâ bî-direng
Şitâb üzredür çarh-ı pîrûze-reng

-10-³¹

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Hurûş itsem ten-i zerd-ile güyâ şîr-i ğarrānam
Ney-i nālân benüm yanumda bir kara kulağumdur

-11-³²

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Didi dil-ber cefâ deşinde ben yollar keser şirem
Ham-ı zülf-i siyehkârum benüm kara kulağumdur

-12-³³

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Dil-ârâ kâmeti şimşâda nisbet şâh-ı tûbâdur
Nihâl-i kadd-i dil-ber haq bu kim a' dâdan a'lâdur

-13-³⁴

mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün

Her bir varağından sebağ al berg-i hazānuñ
Ta'lim idiyor saña fenâsını cihānuñ

Nüshada bu şiirlerden başka *Divân* neşirlerinde ve diğer çalışmalarda geçmeyen bir gazel daha vardır. Ne var ki bu gazel -birçok nüshanın delâletiyle- *İbni Kemâl Divânı*'nda (Saraç 161) da mevcuttur. Kemal Paşazâde'nin vefatında (1534) Bâkî sekiz yaşında bir çocuk olduğuna göre bu şiirin Bâkî'ye ait olma ihtimali yoktur. Nüshada bulunması hasebiyle 34b sayfasında bulunan mezkûr gazelin de metnini İbni Kemal'in şiiriyle karşılaştırmalı olarak verelim:

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Ğamzeñüñ hañçerlerin zaħm[ın] dehānum şandılar
Şu'le çıkdı âteş-i dilden zebānum şandılar
- 2 Ğamzeñ oķı zaħmınuñ kanı aķarken gördiler
Gül yüzüne karšu çeşm-i hūn-feşānum şandılar
- 3 Bî-hod oldum yār gitdükte gözümün demleri³⁵
Üstüme ağlaşdılar kim girdi³⁶ cānum şandılar
- 4 Bād-ı āhumdan çün oldı tār-ı³⁷ zülfün bî-ķarār
Şalınur yanuñda³⁸ cān-ı nā-tüvānum şandılar
- 5 Cüybārı gördiler Bâķi³⁹ kenār-ı servde
Ayaĝuña yüz sürer eşķ-i revānum şandılar

Divân Neşirlerinde Bulunmayıp Yapılan Kimi Çalışmalarda Yer Alan Şiirler

Gazeller

-1-⁴⁰

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Halk-ı 'ālem yüzüne mihr-i dıraşşān dirler
Yine arduñca dönerler meh-i tābān dirler
- 2 İl terāzūya urup mısr-ı melāhatde şehā
Sence var mıydı ola Yūsuf-ı Ken'ān dirler
- 3 Nesl-i Ādemden eyā hūrî-şifat dünyāda
Gelmedi sencileyin āfet-i devrān dirler
- 4 Hecr-i (...) ⁴¹ ser-i zülfinde zülāl-i la'lin
Zulmet içinde olur çeşme-i hayvān dirler

5 Bilmeyen jâle şanur ol boyı servüñ Bâkî
Leblerinden utanur ğonca-i ħandân dirler

-2-⁴²

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Kanda bir gül olsa⁴³ bülbülden⁴⁴ nevâ eksük degül
Hüb olan yirlerde lâ-büd mübtelâ eksük degül
- 2 Didi ey⁴⁵ nergis gözün dünyâda olsun yâr ile
Şağ olan başa cihânda bir külâh⁴⁶ eksük degül
- 3 Meclis-i vâ'ızde âh itsem n'ola 'aşkuñ añup⁴⁷
Serv olıcağ bir mağâmda anda âh⁴⁸ eksük degül
- 4 Vireli cânâna dil her-dem akar kanlu yaşum
'Aşğ arasında lâ-büd⁴⁹ mâ-cerâ eksük degül
- 5 Dir cemâlini gören⁵⁰ ağıyâra yârün Bâkiyâ
Dâyim işbu⁵¹ derdmende bir belâ eksük degül

-3-⁵²

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Şafâlar kesb ider senden saña her kim vara⁵³ kıblem
Saña dirsem 'aceb mi kıble-i ehl-i şafâ kıblem
- 2 Benüm⁵⁴ mihrâb gibi kıbleden dönsün yüzüm⁵⁵ âñir
Eger yüz döndürürsem⁵⁶ secde kılmakda saña kıblem
- 3 Degül zemzem deñizler ka'ba gelmez yaşuma nisbet
Dükenmez haşır olunca şerh olursa mâ-cerâ kıblem
- 4 Zârardur 'ömre Merve haqqı-çün kat'â şafâyıla
Bu zülf-i Ka'be-püşı kesmege sa'y itme a kıblem
- 5 Cemâlünle devâ it haşretünle Bâkî cân virdi
Siyehler Ka'be giydi açdılar zemzem aña kıblem

Müfredler

-1-⁵⁷

mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

Ben nâ-tüvâna zerrece yokdı⁵⁸ teraḥḥumı
Kâfir teraḥḥum eyler eger görse ḥälümi

-2-⁵⁹

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Zaḥm-ı ğamzeñ ḥâtır-ı ağyârı âzâr eylemez
Güyiyâ bir cânverdür tığlar kâr eylemez

-3-⁶⁰

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

Sâkî-i bezm sürer zevk u şafâsın kadeḥüñ
Rind-i mey-ḥâre çeker cevr ü cefâsın kadeḥüñ

-4-⁶¹

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

Firâkuñ derdi deryâ-yı firâvân eyledi yaşum
Ḥurüş itdürdi bād-ı âhum anuñ mevcidür қаşum

-5-⁶²

mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün

Sür ḥâk-i reh-i yâre yüzün çehre toz olsun
Erbâb-ı vefâ bezmine varmağa yüz olsun

*Küçük Neşrinde Bulunmayan Şiirler*⁶³

Gazeller

-1-⁶⁴

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1 Cihānuñ ni' metinden kendü âb u dānemüz yegdür
İlüñ kâşānesinden güşe-i virānemüz yegdür

-2-⁶⁵

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Zaḥm-ı dilden kan aḳar bu çeşm-i giryân bî-ḥaber
Ġarḳa virdi 'âlemi bir ḳatre 'ummân bî-ḥaber

-3-⁶⁶

fē'ilâtün fē'ilâtün fē'ilâtün fē'ilün

- 1 Yine şol deñlü cefâ eyledi sengin-dilümüz
Daḳı güzeller adın aınmağa varmaz dilümüz⁶⁷

-4-⁶⁸

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

- 1 Benüm didârsuz bâğ-ı cinânda gönlüm eglenmez
Niğaruñ küyünü ister yabânda gönlüm eglenmez

-5-⁶⁹

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1 Nâmûs u nengi terk idici bî-nevâlaruz
Râh-ı maḥabbete düşeli ḥâk-i pâlaruz

-6-⁷⁰

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Görelüm ḥaṭṭuñ didüm luṭf it tağilsun zülfe dek
Didi yılan ayağıdur gören ölür anı bek

-7-⁷¹

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 'Âşıkâne gönlünü aḳıtmasaydı yâre şu
Olmaz-ıdı vâd-i 'ışka düşüp âvâre şu

-8-⁷²

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- 1 Çıḳdı meṭâ'-ı ḥüsn ü melâḥat bahâlara
Hep nâz u şivedür şatılan bî-nevâlara

-9-⁷³

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Zinde kıldı 'alemi⁷⁴ bād-ı bahārī cān gibi
Rūh-baḥş oldu peyām-ı vuşlat-ı⁷⁵ cānān gibi

Kıt'a

-1-⁷⁶

fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

- 1 Şu'arā ḥaylini defter idicek dest-i⁷⁷ kazā
Maḥv u isbāt-ıla pür itdi nice evrākı
- 2 Kazıdan⁷⁸ nice[yi] yañlış [bu] diyü defterden
Bākî'ye idüp⁷⁹ işaret didi şahḥu'l-bākî

Matla

-1-⁸⁰

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Çehresinde görinen şanmañ o ḥüninüñ dehān
'Āşıkın qurbān iderken şıçramış bir kaṭre qan

125b sayfasının derkenarında “li-Şā'ir min eş-Şu'arā” başlığı altında bir kıt'a mevcuttur. Azîz Mahmûd Hüdâyi'ye (ö. 1628) ait görünen (Tatcı ve Yıldız 266) ve müstensihin hangi vesileyle *Divân*'a kaydettiği anlaşılmayan iki beyitlik kıt'a şudur:

fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Beyza-i zāğı kosañ ṭāvüs-ı kıdсі altına
Cennet-i ḥuld-ı berini aña ger seyr eyleseñ
- 2 Mîve-i cennetle āb-ı kevser-ile besleseñ
Zāğdur peydā olan bîñ dürlü tebdîr eyleseñ

Sonuç

Türk edebiyatı tarihinin en önde gelen birkaç şairinden biri olan Bâkî, başka eserleri de bulunmakla birlikte *Divân*'ıyla şöhret bulmuş, özellikle de gazelleriyle öne çıkmış bir şahsiyettir. Ne var ki Bâkî ve eserleri üzerine ya-

pılan ilmî yayınların, onun haklı şöhretiyle mütenasip olduğu söylenemez. *Divân*'ı dışında kalan eserleri üzerine yapılan çalışmalar ise yetersizdir. Hâlbuki sanatkâr bir “küll” hâlinde zuhur eder. Bir sanatkârı devrinden bağımsız düşünemeyeceğimiz gibi diğer eserlerinden de mücerret bir hâlde sağlıklı değerlendirmemiz oldukça müşküldür. Bu itibarla, kendisi *Divân*'ın muhtelif üretimlerine almamış olsa da şiir mecmualarında yer alan ve ona ait olduğuna kanaat getirilen şiirleri de dâhil olmak üzere bütün eserlerinin tespit edilip yayımlanması Bâkî araştırmaları bakımından oldukça önemlidir.

Bâkî'ye olan rağbetin öteden beri var olageldiğinin iki sağlam delili vardır. İlki, *Divân*'ının -tespit edilebilen- 180 civarında el yazması nüshasının varlığıdır. Bâkî'nin gazelleri, bir nazım şekline olan alakanın tekessüfü açısından diğer şairlerle mukayese edilemeyecek kudret ve kabiliyettir. Bu yoğun ilgi, Bâkî'yi şiir mecmualarında da en çok şiiri bulunan şairlerden biri olarak karşımıza çıkarır ki ikinci delil de budur. Ne var ki *Divân* nüshalarının çokluğu ve Bâkî şiirlerinin şiir mecmualarındaki kesafeti birtakım problemleri de beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmada, bir özel kütüphanede bulunan, bilinmeyen bir *Bâkî Divânı* nüshası tanıtılmış ve şairin bu nüshada bulunan bilinmeyen ve/veya yayımlanmamış şiirleri tespit edilerek neşredilmiştir. Bundan başka, metinler incelendiğinde görüleceği gibi -makalede ele alınan nüshaya da sirayet eden- bazı problemler değerlendirilmeye ve bunlara açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Makaleye dair görüş ve değerlendirmeleriyle sundukları katkı dolayısıyla değerli meslektaşlarım Doç. Dr. Hasan Kaplan ve Doç. Dr. Furkan Öztürk'e teşekkür ederim.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında yazarın herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Açıklamalar

- 1 Yeni harflerle basılan ilk divân da, eserini 1933'te “Neşâti” başlığıyla neşreden Sadettin Nüzhet'e aittir.
- 2 Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap serisinden yapılan bu elektronik yayında nüshalar vb. değerlendirmeler bulunmaksızın doğrudan metinlere geçilmiştir.

- Yayımların tarihi de bulunmayan bu transkripsiyonsuz yayında nüsha farkları kaldırılmış, Farsça şiirler de çıkarılmıştır. bk. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10596,bakidivanisabahattinkucukpdf.pdf?0>
- 3 Bu eserlerin bazıları birçok kez basılmıştır. Burada ilk basımların tarihleri verilmiştir.
 - 4 Ergun, kitabının girişinde “.. istifade ettiğim Bakî divânının yazma nüshaları ‘Bibliyografi’de gösterilmiştir.” (Bâkî XIV) demesine rağmen eserde “Bibliyografya” bulunmamaktadır.
 - 5 Burada, özellikle imla bakımından devrine göre çok ileride bir çalışmaya imza atan Ergun’u eleştirmek gibi bir niyetin olmadığını vurgulamak isteriz. Hatta Dârülfünun’da bile metin neşri ameliyesine dair bir çalışmanın, belki bilginin dahi bulunmadığı bir dönemde yapılan bu neşir takdire şayandır. Bu anlamda, Ergun’un *Bâkî Divânı* neşrinin sadece Türkiye’de Latin harfleriyle yapılan ilk divan neşri değil, aynı zamanda ilk tenkitli metin neşri olarak yol açıcı bir işlevinin de bulunduğunu söylemeliyiz.
 - 6 İstanbul 1276 baskısında Ergun neşrinde bulunduğu hâlde Küçük neşrinde yer almayan 12 gazel tespit ettik. Ergun’un bu şiirleri eserine aktarırken mezkûr baskıdaki hataları düzelttiği fark edilmektedir. Bu 12 şiirin Ergun neşrindeki şiir ve sayfa numaraları şöyledir: 48/112, 90/138, 91/139, 188/199, 214/215, 396/340, 397/340, 436/366, 374/447, 550/444, 565/455, 219/218.
 - 7 Bu noktada, yapılan çalışmalarda İstanbul 1276 baskısının ya fark edilmediği veya göz ardı edildiğini vurgulamak gerekir.
 - 8 Şahsî kütüphanemizdeki iki nüsha dışında başka şahsî kütüphanelerdeki nüshalar ve söz konusu listede yer almayan bildiğimiz bazı nüshaların varlığı düşünüldüğünde nüsha sayısının “200 civarında” olduğu söylenebilir.
 - 9 Söz konusu kütüphanede talik hatla yazılmış, 15 kaside, 1 terakib-i bend, 1 kıt’a, 2 tahmis ve 348 gazelin bulunduğu Yz. 118-D. 3 numarada kayıtlı bir *Bâkî Divânı* nüshası daha vardır (bk. Köksal vd. 143). Makaleye konu olan nüsha ise adı geçen kütüphanenin katalogunun yayımından sonra kütüphaneye giren yazmalardandır ve henüz yer ve tasnif numarası verilmemiştir.
 - 10 62b-63a. Bu gazel *Nevî Divânı*’nda da (Tulum-Tanyeri, 331) vardır. 7 nüshada bulunduğuna göre Nevî’ye ait olma ihtimalinin daha kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz.
 - 11 şâh-ı: şüh-ı, Tulum-Tanyeri.
 - 12 şüretde: şüretten, Tulum-Tanyeri.
 - 13 şâh-ı gül üzere Bâkiyâ: şâh üzere güldür Nevî’iyâ, Tulum-Tanyeri.
 - 14 68b, derkenarda.
 - 15 Kasas suresi 30. ayetten kısmî iktibas. ...إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ... Ayetin tamamı şöyledir: Oraya gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafından, (oradaki)

- ağaç yönünden kendisine şöyle seslenildi: “Ey Mûsâ! Muhakkak ki ben yalnızca ben âlemlerin rabbi olan Allah'ım.”
- 16 Bir sonraki beyte göre böyle bir metin tamerini uygun gördük.
17 74b, derkenarda.
18 77a-b.
19 78a, derkenarda.
20 114a.
21 126a, derkenarda. Kınalızâde'ye göre bu şiir Firakî'nindir (Kutluk II/744).
22 127a, derkenarda.
23 127a, derkenarda. Bu şiir *Riyâzî Tezkiresi'*ne göre Dânişî'ye aittir (Açıkgöz 146).
24 127a, derkenarda.
25 127a, derkenarda.
26 127a, derkenarda.
27 127b.
28 127b.
29 127b.
30 127b.
31 128a.
32 128a.
33 128a.
34 128a, derkenarda.
35 gözümün demleri: gözüm merdümleri, Saraç.
36 gitdi: çıktı, Saraç.
37 târ-ı: müy-ı, Saraç.
39 Bâkî: açar, 2021.
40 48a-b. Kesik, “Bâkî'nin” 340. H. Kaplan bu şiiri bir mecmuada daha tespit etmiştir (227).
41 Nüshada bu kısım boşdur. Kesik “Bir Yazmadan”: “İste ey dil”.
42 79a -derkenarda-. Kesik, “Bir Yazmadan” 340; Kaplan 243.
43 olsa: varsa, Kesik, “Bir Yazmadan”.
44 bülbülde: bülbülden: H. Kaplan.
45 ey: kim, Kesik, Bir Yazmadan.
46 cihânda bir külâh: bugün tâc u şabâ, Kesik, “Bir Yazmadan”.
47 aňup: görüp, Kesik “Bâkî'nin”, H. Kaplan.
48 maķâmda anda âh: maķâm anda hevâ, Kesik, “Bir Yazmadan”.
49 arasında lâ-büd: olan arada elbet, Kesik, “Bir Yazmadan”; H. Kaplan.
50 gören: görüp, H. Kaplan.
51 Dâyim işbu: Dâyimâ bu, Kesik, “Bir Yazmadan”.

- 52 84b. H. Kaplan 244. “Bu şiir, Zâtî Divânı’nda (Tarlan 459) yer alan 955 numaralı şiirle aynıdır. Nüshada beş beyit olan gazel, Zâtî Divânı’nda dokuz beyittir.” (H. Kaplan 244)
- 53 saña her kim vara: diye her kim saña, H. Kaplan.
- 54 Benüm: Yüzüm, H. Kaplan.
- 55 yüzüm: benüm, H. Kaplan.
- 56 döndürürsem: döndürem hem, H. Kaplan.
- 57 127b. Kesik, “Bazı Şiir” 121.
- 58 zerrece yokdı: zerre kadar yok, Kesik 2012b.
- 59 128a. Kesik, “Bazı Şiir” 121.
- 60 128a. Kesik, “Bazı Şiir” 121.
- 61 128a. Kesik, “Bazı Şiir” 122.
- 62 127b. Kesik, “Bazı Şiir” 121.
- 63 Bu öbekte bulunan şiirlerin sadece matla beyitleri verilecektir.
- 64 57b. Mahmûd Abdülbâkî 110; Ergun, *Bâkî* 374; H. Kaplan 245.
- 65 59a. Köksal 329; Ergun, *Bâkî* 340. Bu şiir Harvard Üniversitesi Houghton Ktp. MS Turk 59 numaralı şiir mecmuasında (73a) da Bâkî adına kayıtlıdır: bk. H. Kaplan 229.
- 66 61a. Ergun, *Bâkî* 460.
- 67 “dilümüz” kelimesi nüshada “yüzümüz”.
- 68 61b. Ergun, *Bâkî* 457.
- 69 62a. Ergun, *Bâkî* 483; H. Kaplan 242. Gazel ayrıca TBMM Kütüphanesinde LD-194/126 numaralı *Bâkî Divânı* nüshasında (50a) da yer almaktadır. bk. H. Kaplan 242.
- 70 77b. Ergun, *Bâkî* 489.
- 71 97b. Mahmûd Abdülbâkî 198; Ergun, *Bâkî* 444; H. Kaplan 245. Gazel, Michigan Üniversitesi Kütüphanesi’nde yer alan *Divân-ı Bâkî* adlı 1762-63 tarihli nüshada da (234. yk., derkenar) yer almaktadır. bk. H. Kaplan 245. Kaplan, gazelin, bazı beyitlerinin *Hayâlî Bey Divânı*’nda da yer almasından hareketle Hayâlî’ye ait olması gerektiğini düşünmektedir.
- 72 114a. Mahmûd Abdülbâkî 226; Ergun, *Bâkî* 127; H. Kaplan 247. Bu gazel bazı farklılıklarla Tulum-Tanyeri (1977: 499-500) tarafından yayımlanan *Nev’î Divânı*’nda 454. gazel olarak kayıtlıdır. bk. H. Kaplan 247. Köksal nüshasında 97b sayfasının derkenarında Hayâlî’nin söz konusu gazeli Bâkî’ye nazire olarak gösterilmektedir.
- 73 120b. Mahmûd Abdülbâkî 235; Ergun, *Bâkî* 191.
- 74 kıldı: kaldı, Mahmûd Abdülbâkî.
- 75 vuşlat-ı: vaşl-ı, Mahmûd Abdülbâkî.
- 76 126a, derkenarda. Mahmûd Abdülbâkî 250; Ergun, *Bâkî* 480.

- 77 dest-i: kilk-i, Mahmûd Abdalbâkî.
78 Kâzıdan: Kâzıdı, Mahmûd Abdalbâkî.
79 “Bâkî’ye idüp” ibaresi nüshada “İdüp Bâkî’ye” şeklindedir.
80 127b. Ergun, *Bâkî* 486.

Kaynaklar

- Abdülbaki. *Baki*. Türk Neşriyat Yurdu, 1932.
- Açıkgöz, Namık. *Riyâzî Muhammed Efendi - Riyâzuş-şu'arâ*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017. E-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf>0.
- Aktaş, Muhammed Mutlu. “Bâkî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi.” *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, vol. 4, no. 4, 2018, ss. 876-913.
- Bahadır, Savaşkan Cem. “Bâkî’nin Pervane Bey Mecmuası’nda Yer Alan Yayınlanmamış Gazelleri.” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, vol. 8, no.1, 2013, ss. 187-213.
- Çavuşoğlu, Mehmet. “Bâkî.” *İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 4. Cilt, 1991, ss. 537-540.
- Çavuşoğlu, Mehmet. *Bâkî ve Divân’ından Örnekler*. Kitabevi Yayınları, 2001.
- Doğan, Muhammed Nur. *Bâkî*. Metropol Yayınları, 2002.
- Dvořák, Rudolf. *Bâkî’s Diwan Ghazalijjat*. 2 cilt, Brill, 1908-1911.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Baki Hayatı ve Şiirleri Cilt: I: Divan*. Suhulet Kitap Yurdu, 1935.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Türk Şairleri*. 2. Cilt, Bozkurt Basımevi, 1936 (?).
- Eyüboğlu, İsmet Zeki. *Bâkî*. Kitaş Yayınları, 1972.
- Hammer-Purgstall, J. *Bâkî’s des grössten türkischen Lyrikers, Diwan*. Im Verlage der C. F. Beckschen Buchhandlung, 1825.
- İpekten, Haluk. *Baki Hayatı, Edebi Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*. Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1983.
- Kacar, Kübra. “Bâkî’nin Yayınlanmamış Bazı Şiirleri (Bir Gazel, İki Beyit).” *Karadeniz Araştırmaları*, vol. XVII, no. 65, 2020, ss. 281-287.
- Kanar, Mehmet. *Bâkî Divân*. Ayrıntı Yayınları, 2019.
- Kaplan, Hasan. “Bâkî’nin Basılı Divanlarında Yer Almayan Şiirleri ve Divanının Bir Nüshası Üzerine Bazı Notlar.” *International Journal of Language Academy*, vol. 6, no. 2, 2018, ss. 223-253.
- Kaplan, Mahmut. *Şiirin Sultanı Bâkî*. Etkileşim Yayınları, 2013.

- Kesik, Beyhan. "Bir Yazmadan Hareketle Bâkî'nin Yayınlanmamış Şiirleri." *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, vol. 7, no.1, 2012, ss. 1489-1500.
- Kesik, Beyhan. "Bazı Şiir Mecmualarından Hareketle Basılı Divanlarda Bulunmayan Bâkî Mahlaslı Şiirler." *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 9, 2012, ss. 115-122.
- Kesik, Beyhan. "Bazı Şiir Mecmualarından Hareketle Basılı Divanlarda Bulunmayan Bâkî Mahlaslı Şiirler-II". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, vol. 8, no. 13, 2013, ss. 337-350.
- Kesik, Beyhan. "Bâkî'nin Yayınlanmamış Bazı Şiirleri (Üç Gazel Bir Matla)." *Aydın Türklük Bilgisi Dergisi*, no. 2, 2016, ss. 79-85.
- Köksal, M. Fatih. "Bâkî'nin Bilinmeyen Veda Gazeli ve Divânında Bulunmayan Bazı Şiirleri." *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, no. 10, 2013, ss. 319-330.
- Köksal, M. Fatih, Kaçar, Mücahit, ve Mevlüt İlhan. *Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*. Kesit Yayınları, 2018.
- Köprülü, Fuat. "Bâkî." *Eski Şairlerimiz: Divan Edebiyatı Antolojisi*. Ahmet Halit Kitabevi, 1949, ss. 257-320.
- Kutluk, İbrahim. *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-şuarâ*. 2. cilt Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- Küçük, Sabahattin. *Bâkî Divânı Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 1982.
- Küçük, Sabahattin. *Bâkî ve Divânından Seçmeler*. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Küçük, Sabahattin. *Bâkî Divânı*. TDK Yayınları, 1994.
- Küçük, Sabahattin. *Bâkî Divânı*. TDK Yayınları, 2019.
- Kılıç, Muzaffer, ve Büşra Çelik. "Bâkî'nin Gazellerine Ek ve Derzi-Zâde 'Ulvî'ye Nazîreleri." *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, no. 18, 2017, ss. 253-332.
- Macit, Muhsin. *Söz Mülkünün Sultanı Baki*. Muhit Kitap, 2021.
- Macit, Muhsin. "Divân (Bâkî)." *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, 24 Eylül 2021, <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divan-baki>.
- Mahmûd Abdalbâkî. *Divân-ı Bâkî*. Muzika-i Hümâyûn Hazret-i Mülûkâne Litoğrafya Destgâhı, 1276.
- Olgun, Tahir. *Bâkî'ye Dâir*. Aydınlık Basımevi, 1938.
- Öztürk-Fidan, Gülşah Gaye. "Konya Mevlana Müzesi 2095 Numarada Kayıtlı Mevlevilikle İlgili Bir Mecmuadan Hareketle Bâkî'nin Yayınlanmamış Bir Şiiri." *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 2, 2010, ss. 95-108.

- Öztürk, Furkan. *Bâkî Divânı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, 2007.
- Öztürk, Furkan. *Bâkî Divânı*. Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Öztürk, Furkan. *Bâkî Divânı Sözlüğü Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük*. DBY Yayınları, 2017.
- Saraç, M. A. Yekta. *Kemâl Paşazâde – Divân ve Diğer Şiirler*. TDK Yayınları, 2021.
- Şemseddin Sâmî. *Bâkî'nin Eş'âr-ı Müntehasası*. Mahmud Bey Matbaası, 1317.
- Taş, Hakan. “Bâkî'nin Divân'da Bulunmayan Bir Gazeli ve Feyzî'nin Nazîresi.” *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 1, 2010, ss. 181-192.
- Tatcı, Mustafa, ve Musa Yıldız. *Aziz Mahmûd Hüdâyî Divân-ı İllâhiyât*. H Yayınları, 2008.
- Timurtaş, Faruk K. *Bakî Divanı'ndan Seçmeler*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Tulum, Mertol, ve M. Ali Tanyeri. *Nev'î - Divan*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1977.
- Uraz, Murat. *Bâkî (Yetiştigi Asır, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirlerinden Parçalar)*. Tefeyyüz Kütüphanesi, 1938.
- Yesirgil, Nevzat. *Bakî, Hayatı, Sanatı, Şiirleri*. Varlık Yayınları, 1953.
- Zülfe, Ömer. “Yahya Bey'in Bir Gazeline Bâkî'nin İki Tahmisi.” *Ayla Demiroğlu Kitabı*. ed. Adem Ceyhan. Kutup Yıldızı Yayınları, 2006.

A New Copy of *Bâkî's Dîvân* and Bâkî's Poems That Are Not in *Dîvân* Publications*

M. Fatih Köksal**

Abstract

The most brilliant period of classical Turkish poetry was the 16th century; the science, art and literature center of the 16th century was Istanbul; and the greatest poet of the period in Istanbul was Bâkî. Bâkî was known as “the sultan of poets” in his time. His poems, and especially his ghazals, were recorded in hundreds of poetry collections (*mecmû'a*) besides the manuscripts of his *Dîvân*. Bâkî's unpublished poems may be found in mostly poetry collections and in some *Dîvân* copies. In a copy of *Bâkî's Dîvân*, which is in the personal library of M. Fatih Köksal, there are 20 unknown poems of Bâkî, 6 of which are ghazals, 1 of which are kıt'a, and 13 of which are matla-müfred. Another interesting feature of the Köksal's copy is that 24 imitations (*nazîre*) of 17 poets, some of which are not mentioned in the sources, were recorded in the margins.

In this article, after evaluating the existence of Bâkî's poems that are included in some poetry collections but not in *Dîvân* copies, the said *Dîvân* copy will be introduced and the transcribed text of 20 unpublished poems will be published. The first couplets (matla') of the poems that are not found in the *divan* copies but have been brought to light by some publications will also be included.

Keywords

Bâkî, ghazal, unknown poems, *Bâkî's Dîvân*, classical Turkish literature.

* Date of Arrival: 07 February 2022 – Date of Acceptance: 26 April 2022

You can refer to this article as follows:

Köksal, M. Fatih. “Bâkî *Dîvânı*'nın Yeni Bir Nüshası ve Bâkî'nin *Dîvân* Neşirlerinde Bulunmayan Şiirleri.” *bilig*, no. 104, 2023, pp. 27-53.

** Prof. Dr., İstanbul Kültür University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature – İstanbul/Türkiye

ORCID: 0000-0003-1056-9957

mfkoksal@gmail.com

Новый список «Дивана» Баки и стихи Баки, которых нет в изданиях «Дивана»*

М. Фатих Кёксал**

Аннотация

Самым блестящим периодом классической турецкой поэзии был 16 век; центром науки, искусства и литературы 16 века был Стамбул, а величайшим поэтом того периода в Стамбуле был Баки. Баки в свое время был известен как «султан поэтов». Стихи Баки, и особенно его газели, были записаны в сотнях поэтических сборников (меджмуа) помимо рукописей его Дивана. Неопубликованные стихи Баки можно найти в основном в поэтических сборниках и в некоторых копиях Дивана. В копии Дивана Баки, находящейся в личной библиотеке М. Фатиха Кёксала, есть 20 неизвестных стихотворений Баки, 6 из которых газели, 1 - кита, а 13 из них - матла-мюфред. Еще одной интересной особенностью экземпляра Кёксала является то, что на полях записаны 24 подражания (назире) 17 поэтам, многие из которых не упоминаются в источниках.

В этой статье, после обзора стихотворений Баки, которые включены в некоторые поэтические сборники, но не включены в экземпляры Дивана, будет представлен упомянутый экземпляр Дивана и опубликованы расшифровки текстов 20 неопубликованных стихотворений. Будут представлены первые строфы (матла) стихов, которых нет в списках диванов, но которые были выявлены в некоторых публикациях.

Ключевые слова

Баки, газель, неизвестные стихи, диван, классическая турецкая литература.

* Поступило в редакцию: 07 февраля 2022 г. – Принято в номер: 26 апреля 2022 г.
Ссылка на статью:

Köksal, M. Fatih. "Bâkî Dîvânî'nin Yeni Bir Nüshası ve Bâkî'nin Dîvân Neşirlerinde Bulunmayan Şiirleri." *bilig*, no. 104, 2023, pp. 27-53.

** Проф., д-р, Стамбульский Университет Культуры, факультет искусств и наук, кафедра турецкого языка и литературы – Стамбул/Турция
ORCID: 0000-0003-1056-9957
mfkoksal@gmail.com

